

Thema's uit de Britse bosgeschiedenis

Jan Oosthoek

Sinds de vroege jaren negentig heeft milieugeschiedenis zich in het Verenigd Koninkrijk ontwikkeld tot een levensvatbare tak van de geschiedbeoefening. Een van de drijvende krachten achter deze ontwikkeling is de interesse in de geschiedenis van bossen en bosbouw geweest. Dat wekt verbazing, want het Verenigd Koninkrijk heeft in vergelijking met andere landen weinig bos. Bij nadere beschouwing blijkt deze interesse in bossen echter minder vreemd. Bossen vormen een prominent onderdeel van het landschap en hebben een lange levensduur. Het kappen of planten van bomen, laat staan van een heel bos, heeft enorme invloed op het landschap en wordt door vrijwel iedereen opgemerkt. Bossen zijn gewoon niet te missen. Daarnaast hebben bossen door de eeuwen heen belangrijke sociale en economische functies vervuld, bijvoorbeeld als jachtgronden of bronnen voor constructiemateriaal.

In dit artikel wordt op thematische wijze de ontwikkeling van de bosgeschiedenis op de Britse eilanden sinds het midden van de twintigste eeuw belicht. Er zal een overzicht geboden worden van de verscheidenheid aan onderzoeksgebieden en disciplines die bij het boshistorisch onderzoek betrokken zijn. Verder zal worden belicht waarom het te simplistisch is om de moderne Britse bosbouw af te doen als schadelijk. Tenslotte zullen enkele conclusies getrokken worden over wat het boshistorisch onderzoek ons te leren heeft en het belang ervan voor het beheer van semi-natuurlijke bossen.

Geografen en bosbouwers

Tot voor kort was de bosgeschiedenis in het Verenigd Koninkrijk een sterk onderbelicht onderzoeksgebied. Slechts historisch geografen en bosbouwers waren geïnteresseerd in de geschiedenis van de bossen op de Britse eilanden. In het algemeen kunnen we stellen dat veel historisch geografen een nogal heroïsche voorstelling hadden van bossen als 'wastelands' en gebieden die beschikbaar waren voor de expansie van landbouwgronden. Het verdwijnen of de spontane regeneratie van de bossen was een maatstaf voor de toename en afname van de bevolking en van agrarische productie in

Leidschrift, jaargang 21, nummer 1, april 2006

het verleden.¹ De historisch geografen schreven daarom meer een geschiedenis over ontginning en het verdwijnen van de bossen, dan een geschiedenis van de bossen zelf. Het verdwijnen van het bos om plaats te maken voor vruchtbaar akkerland werd beschouwd als triomf van de menselijke rede en vindingrijkheid over de natuur. Op dit punt hebben de historisch geografen bijval gevonden bij de tweede groep professionals met een interesse in bosgeschiedenis: de bosbouwers.

Sinds de jaren vijftig zijn er diverse boeken en artikelen over Britse bosgeschiedenis verschenen die door bosbouwers zijn geschreven.² De nadruk van deze werken ligt sterk op de technische ontwikkeling van de bosbouw op de Britse eilanden en de vraag hoe dit leidde tot de moderne bosbouw gebaseerd op wetenschappelijke kennis. In zijn magnum opus *A history of Scottish forestry*, verschaft de bekende Schotse bosbouw-wetenschapper Mark Anderson een overzicht van de ontwikkeling van de bosbouw van de prehistorie tot in de twintigste eeuw. Deze geschiedenis laat zien dat de moderne bosbouw het onvermijdelijke resultaat is van een langdurig gebruik en exploitatie van de bossen. Dit mondde uit in moderne plantages gericht op een maximale houtproductie.³

In dit beeld passen ook de werken die de technische ontwikkelingen van de bosbouw en de succesvolle introductie van exotische coniferen behandelen. In zijn boek *The Scottish forester* vertelt John Davies het verhaal van de plantenverzamelaars die in de achttiende en negentiende eeuw nieuwe boomsoorten in Europa introduceerden en methoden ontwikkelden om deze introductie te laten slagen.⁴ Het boek is de heroïsche geschiedenis van bosbouwers die hun wil oplegden aan de natuur door de 'verovering' van de Schotse hooglanden.

Deze geschiedschrijving over de Britse bossen en bosbouw is uiteindelijk ontstaan na de Verlichting. Bossen werden in toenemende mate onderverdeeld en losgekoppeld van de rest van het landschap. Daarnaast werden zij duidelijk begrensd en georganiseerd in geometrische patronen met als hoofddoel de houtproductie. In het moderne landschap vormen bossen dus een aparte categorie naast akkerland, steden en ander

¹ Zie bijvoorbeeld: W.G. Hoskins, *The making of the English Landscape* (London 1955) hoofdstuk 3 en 4.

² Bijvoorbeeld: Mark L. Anderson, *A history of Scottish forestry*, 2 Vols. (Londen en Edinburgh 1967); en G.B. Ryle, *Forest Service. The first forty-five years of the Forestry Commission of Great Britain* (New Abbot 1969).

³ Anderson, *Scottish forestry*, deel 1 en 2.

⁴ John Davies, *The Scottish forester* (Edinburgh 1979).

landgebruik. Bossen zijn de afgelopen tweehonderd jaar steeds meer monoculturele productie-eenheden in het landschap geworden.⁵ Vóór de Verlichting waren bossen geïntegreerd in het landschap en werden ze niet gezien als productie-eenheden of wildernis, maar als een deel van de omringende wereld dat gebruikt werd voor verschillende economische doeleinden. Grote delen van het landschap waren in gebruik voor diverse activiteiten en vulden elkaar aan. Tijdens de Middeleeuwen werden op permanente akkers, de zogenaamde ‘infields’, graan en groenten verbouwd. Deze infields werden aangevuld met de tijdelijk gecultiveerde akkers, de zogenaamde ‘outfields’. Daarbuiten lag de zone van bossen en hakhout die gebruikt werd voor het foerageren van de dieren en voor de productie van brand- en constructiehout. De hoger gelegen delen en de natte rivierdalen van de Britse eilanden werden voornamelijk gebruikt als graasgronden voor runderen en schapen, deze laatste met name sinds de zeventiende eeuw. Dieren speelden een belangrijke rol in de landbouw, niet zozeer voor export, maar meer voor de productie van mest. Tot in de Vroegmoderne Tijd vormde het hele landschap een geïntegreerde productie-eenheid waarvan de diverse functies elkaar overlaptten en niet strikt van elkaar gescheiden waren.⁶ De grenzen tussen bebouwd land en woeste gronden waren vaag.

In feite waren de verbeteringen in de bosbouw op de Britse eilanden na de Verlichting een breuk met traditioneel landgebruik. Semi-natuurlijke bossen werden verwaarloosd, omdat hakhout (‘coppice’) niet langer kon voldoen aan de vraag naar houtskool en constructiemateriaal. De oude productie van hakhout werd vervangen door rationeel bosbeheer op wetenschappelijke basis dat maar één doel had: de productie van hout. Hierdoor ging de kennis over hoe de semi-natuurlijke bossen op een duurzame manier gebruikt en beheerd moesten worden deels verloren.

Recentelijk hebben ecologen, bosbouwers en biologen zich gerealiseerd dat deze breuk met het verleden moet worden overbrugd om de toekomst van de restanten van het semi-natuurlijke bos veilig te stellen voor toekomstige generaties, maar ook om de biodiversiteit te handhaven. In toenemende mate zijn wetenschappers uit verschillende disciplines geïnteresseerd geraakt in de interactie tussen menselijke cultuur en bossen in

⁵ O. Ciancio en S. Nocentini, ‘The forest and man. The evolution of forestry thought from modern Humanism to the culture of complexity. Systemic silviculture and management on natural bases’ in: O. Ciancio ed., *The forest and man* (Florence 1997) 21-114, aldaar 36-61.

⁶ Ian G. Simmons, *An environmental history of Great Britain. From 10,000 years ago to the present* (Edinburgh 2001) 72-75, 94-96, 131-132.

het verleden. Ze bestuderen hoe verschillende typen bos geëxploiteerd zijn en hoe het gebruik is gerelateerd aan sociale structuren en machtsstructuren. Verder willen wetenschappers ook weten hoe de ecosystemen in de bossen functioneerden vóór de menselijke interventie en wat er precies veranderde door het menselijke ingrijpen. Met name de historische ecologie heeft hieraan een grote bijdrage geleverd.

Historische ecologie

In de inleiding van het boek *The ecological history of European forests*, schrijven Watkins en Kirby: ‘the rise of historical ecology has been strongly linked to a burgeoning interest in the history of woodland’.⁷ Bossen zijn een centraal thema binnen de historische ecologie omdat ze relatief stabiel zijn, een lange levensduur hebben en de vele veranderingen in het landschap overleefd hebben.⁸ Om deze redenen leggen bomen en bossen veranderingen in het landschap beter vast dan enig ander ecosysteem op het land. Bossen kunnen daarom beschouwd worden als historische documenten. In de vroegste fase was het onderzoek geheel gericht op de ecologische geschiedenis van de zogenaamde ‘native pine woods’, de restanten van het Schotse dennenbos (bestaande uit *Pinus Sylvestris* of Schotse den) dat ooit grote delen van de Britse Eilanden, met name de hooglanden, bedekt zou hebben. Dit resulteerde in 1959 in de publicatie van *The native pinewoods of Scotland* door Steven en Carlisle, een baanbrekend werk dat de interesse in de geschiedenis van bossen in het Verenigd Koninkrijk verder aanwakkerde.⁹

Het boek gaf een geheel nieuwe impuls aan de historische ecologie, maar toch ontbrak er een belangrijk element in dit werk: de menselijke dimensie. Juist in deze leemte voorzag Oliver Rackhams *Trees and woodland in the British landscape*.¹⁰ De publicatie van dit werk was dan ook zeer belangrijk voor de historische studie naar bossen en bosexploitatie. Het werk bracht praktisch ecologisch onderzoek samen met de studie van historische documenten om zo een beter inzicht te verschaffen in hoe mensen in het verleden de bossen gebruikt en beïnvloed hebben. Gedurende de afgelopen

⁷ Charles Watkins en Keith J. Kirby eds, *The ecological history of European forests* (Wallingford 1998) ix.

⁸ Olivier Rackham, *The history of the countryside* (London 1986) xiii.

⁹ H.M. Steven en A. Carlisle, *The native pinewoods of Scotland* (Edinburgh 1959).

¹⁰ Olivier Rackham, *Trees and woodland in the British landscape* (London 1976).

dertig jaar is Rackham nagevolgd door een groot aantal wetenschappers, onder andere historisch geograaf John Sheail en ecooloog George Peterken.¹¹

Het werk van deze en andere wetenschappers heeft geresulteerd in een groeiend historisch besef onder ecologen. In toenemende mate werd onderkend dat bossen en bomen een sleutelfunctie vervullen in het landschap en dat hun lange levensduur ze uitstekend geschikt maakt als historisch bewijsmateriaal.¹² Tevens heeft het voortschrijdend wetenschappelijk inzicht geleid tot een besef dat er nog veel zogenaamde ‘ancient woodlands’, bossen ouder dan 400 jaar, zijn die een actief beheer nodig hebben om te kunnen overleven. Een van die beheermethoden is het herinvoeren van een bosweide managementsysteem.

Beheer van bosweiden

In 1980 werd in Essex een studie uitgevoerd die aantoonde dat er in dit dichtbevolkte deel van Engeland nog 165 bossen ouder dan 400 jaar bestonden. De meeste van deze bossen zijn tot de achttiende eeuw in gebruik geweest als gemeenschappelijke bosweiden (‘woodland pastures’).¹³ De termen bos en weide lijken elkaar tegen te spreken omdat weiden en grazende dieren normaal gesproken niet met bossen geassocieerd worden. Zo nemen nog steeds veel mensen aan dat grazers de jonge spruiten van bomen eten en zo regeneratie van het bos verhinderen. Die oude bossen zouden dus lang geleden verdwenen moeten zijn, maar dat is niet het geval. Door heel Europa zien we ‘ancient woodlands’ die nog steeds groeien en bloeien, zelfs in gebieden zoals de Schotse hooglanden waar de begrazingsdruk hoger is dan ooit.

Dit roept een aantal belangrijke vragen op: waarom zijn die bossen niet verdwenen? Hoe zagen de bossen er uit voordat actieve begrazing werd ingevoerd? Wat is de rol van actief beheer in het behoud van deze bossen en welke managementmethoden werden toegepast? Volgens onderzoeker Frans Vera zijn dit de verkeerde vragen omdat, zo stelt hij, bossen juist al duizenden jaren begraasd zijn door grote herbivoren zoals de Europese bizon en het edelhert. Deze dieren creëerden grote open plekken in de

¹¹ J. Sheail, *Historical ecology. The documentary evidence* (Abbots Ripton 1980); en G.F. Peterken, *Woodland conservation and management* (London 1981).

¹² Watkins en Kirby, *European forests*, x.

¹³ Rackham, *The history of the countryside*, 94-95.

bossen waardoor er op de lange duur een open, parkachtig landschap ontstond. Gebaseerd op deze bevinding concludeerde Vera dat we niet moeten vragen hoe het oorspronkelijke landschap er uit zag, maar wat een hoge begrazingsdruk met de bossen doet.¹⁴

Dat is precies wat de lokale historicus Robin Noble deed in een opmerkelijke studie naar de begrazingsdruk in het hoge noorden van Schotland. Hij zette vraagtekens bij de veronderstelling dat met de komst van schapen in de achttiende eeuw de bossen sterk achteruit gingen. Door kaarten uit de late achttiende eeuw te vergelijken met moderne kaarten ontdekte Noble dat de bossen die in 1770 bestonden er nog steeds zijn. Sterker nog, hij ontdekte dat het bosoppervlak toegenomen is in de afgelopen vijftig jaar terwijl de begrazingsdruk hoger is dan ooit. Dit toont dat er geen eenvoudige antwoorden mogelijk zijn om de dynamiek tussen grazers en bossen te verklaren.¹⁵ Een combinatie van gedegen historisch en ecologisch onderzoek zou ons op termijn de antwoorden kunnen verschaffen.

De sociale context

Een van de meest invloedrijke werken over de historische relaties tussen cultuur en natuur is ongetwijfeld *Man and the natural world* van Keith Thomas. In dit boek beschrijft hij hoe de waardering en het gebruik van bossen in Engeland door de tijd heen veranderd zijn.¹⁶ Dit betekende niet het begin en zeker niet het einde van het cultuurhistorisch onderzoek met betrekking tot bossen. Meer recentelijk zijn er werken verschenen die de relatie tussen cultuur en bomen of bossen diepgaander behandelen dan Thomas in zijn boek gedaan heeft.

In haar belangrijke studie *A critical geography of Britain's state forests*, toont Judith Tsouvalis-Gerber hoe een verschillende sociale context leidt tot verschillende percepties van wat een bos is en hoe een bos er uit hoort te zien. De focus van deze studie is de recente herwaardering voor de 'ancient woodlands' in het Verenigd Koninkrijk en dat bosbouwers deze categorie

¹⁴ Frans W.M. Vera, *Grazing ecology and forest history* (Wallingford 2000).

¹⁵ Robin Noble, 'Changes in native woodland in Assynt, Sutherland, since 1774' in: T.C. Smout ed., *Scottish woodland history* (Edinburgh 1998) 126-134.

¹⁶ Keith Thomas, *Man and the natural world. Changing attitudes in England 1500-1800* (Londen 1984) 192-241.

van bos niet konden waarderen omdat het buiten hun referentiekader lag. Bosbouwers negeerden systematisch de categorie ‘ancient woodlands’, omdat deze bossen niet pasten in hun beeld van hoe een ‘echt’ bos eruit hoort te zien.¹⁷ Mentale constructies hebben altijd een enorme invloed gehad op de manier waarop samenlevingen in het verleden de natuurlijke wereld hebben beschouwd, inclusief bossen. In veel gevallen heeft dit geleid tot een mythische voorstelling van de wereld om ons heen, een voorstelling die grote gevolgen kan hebben voor de manier waarop wij het landschap beheren. Veel van die mythische voorstellingen hebben hun wortels in het verleden.

Mythe en werkelijkheid

Mensen hebben vooropgezette ideeën over hoe de natuurlijke wereld tijdens de afgelopen honderden jaren veranderd is. Deze ideeën zijn percepties van het verleden en zijn niet altijd correct. Juist over bomen en bossen ontstaan zeer snel misplaatste opvattingen over hoe ze er in het verleden hebben uitgezien omdat ze zo’n belangrijke plaats innemen in het landschap en een onderdeel vormen van het decor waarin we dagelijks leven. Veranderingen in het landschap verlopen normaal vrij langzaam, maar de snelle kap van een bosareaal betekent een radicale verstoring in het landschap en zal dan ook onmiddellijk opgemerkt worden door de mensen die in de omgeving wonen. Dit is waarschijnlijk de oorzaak van het feit dat het rooien van bossen in het verleden zo vaak is vastgelegd in kronieken en andere historische werken, met name sinds de late Middeleeuwen. De langzame regeneratie en groei van verwaarloosde bossen (bossen die niet meer actief beheerd worden) gaat echter te langzaam om opgemerkt te worden. De zeer lange tijd die een bos nodig heeft om zich te ontwikkelen, gemeten naar de menselijke maat, leidt tot valse voorstellingen van bossen in het verleden. In het algemeen wordt aangenomen dat de Schotse hooglanden tot een paar honderd jaar geleden dichtbebost waren en dat mensen nauwelijks invloed hadden op deze bossen.¹⁸ Historisch onderzoek heeft echter uitgewezen dat

¹⁷ Judith Tsouvalis-Gerber, *A critical geography of Britain's state forests*. (Oxford 2000).

¹⁸ Olivier Rackham, *Trees and woodlands in the British landscape. The complete history of Britain's trees, woods and hedgerows* (London 1993) 23-25.

het bosareaal in de Schotse hooglanden in de late Middeleeuwen al vrijwel geheel ontbost was.¹⁹

Verhalen over de vernietiging van bossen zijn even oud als de beschaving. In het oudste op schrift overgeleverde verhaal, het Gilgamesh Epos, wordt het verhaal verteld van de kap van de natuurlijke bossen voor de bouw van tempels en steden in het oude Midden-Oosten. Ook in Europa bestaat er een mythisch verhaal over de vernietiging van een eens machtig woud: het verdwijnen van het Grote Caledonische Woud in Schotland. Het Grote Caledonische Woud zou zich hebben uitgestrekt over een groot deel van Schotland en Noord-Engeland. Het Woud zou pas in de afgelopen duizend jaar verdwenen zijn door de intensieve houtkap van de Noormannen, de bouw van kerken en kloosters en bovenal de ijzerindustrie. Voor deze industrie was in de achttiende eeuw veel houtskool nodig en hierdoor zouden de laatste resten van het Caledonische Woud verdwenen zijn.²⁰

Het verhaal over het verdwijnen van het Caledonische Woud is door bosbouwers en natuurbeschermers omarmd om hun acties te verantwoorden. De Britse *Forestry Commission* heeft in het verleden de creatie van geometrische coniferenplantages gerechtvaardigd met het argument dat dit een restauratie was van het Grote Caledonische Woud. Natuurbeschermers hebben het werk van de *Commission* bekritiseerd en gewezen op het feit dat het oude bos niet kan worden herwonnen door het aanleggen van monoculturele coniferenplantages. De aanpak die zij voorstaan om het Grote Woud terug te brengen is het planten en regenereren van de originele vegetatie: de eik, de Schotse den en de berk. Voor de restauratie van zogenaamde ‘native woodlands’ kreeg de *Millennium Forest Trust* in de eerste helft van de jaren negentig van de vorige eeuw een paar miljoen pond. Volgens milieuhistoricus Chris Smout was het succes van de *Millennium Forest Trust* deels te verklaren door de publieke fascinatie met het Grote Caledonische Woud.²¹ Helaas voor de *Millennium Forest Trust* en de *Forestry Commission* hebben zowel Smout als David Breeze de historiciteit van het Grote Caledonische Woud aan stukken gereten. Beide auteurs hebben aangetoond dat het Caledonische Woud een product van de Romantiek

¹⁹ Tamara L. Whited, J.I. Engels, R.C. Hoffman, H. Ibsen en W. Verstegen, *Northern Europe. An environmental history* (Santa Barbara 2005) 80.

²⁰ Anderson, *Schottisch forestry*, deel I, 77-78; deel II, 83-85.

²¹ T.C. Smout, *Nature contested. Environmental history in Scotland and Northern England since 1600* (Edinburgh 2000) 41.

was, dat in de twintigste eeuw verder gepopulariseerd werd door met name de ecooloog Frank Fraser Darling.²²

Mythen hebben misschien hun waarde wanneer zij helpen om waardevolle landschappen en ecosystemen te beschermen, maar het kan ook tot conflicten leiden wanneer samenwerking noodzakelijk is. Het conflict tussen de *Forestry Commission* en natuurbeschermingsorganisaties in Groot-Brittannië tijdens het laatste kwart van de twintigste eeuw is hier een goed voorbeeld van. Het is de taak van milieuhistorici om zulke mythen als die van het Grote Caledonische Woud te ontmaskeren en aan te tonen wat werkelijk gebeurd is met het landschap en de bossen. Dit is van belang om goede beslissingen te kunnen nemen ten aanzien van landschaps- en natuurbeheer. Beslissingen die niet gebaseerd zijn op misplaatste emoties en valse voorstellingen over milieu en natuur in het verleden.

Moderne bosbouwgeschiedenis

Een belangrijk thema in Britse bosgeschiedenis is de ontwikkeling van de moderne, op wetenschappelijke methoden gebaseerde bosbouw sinds de achttiende eeuw. De ontwikkeling van de moderne bosbouw wordt geassocieerd met het verschijnen van de professionele bosbouwer en formele bosbouwscholen en -studies. Door de introductie van wetenschappelijk onderbouwde bosbouw zijn traditionele bosbeheerpraktijken naar de achtergrond gedrongen. In sommige gevallen zijn zij zelfs in vergetelheid geraakt. Hierdoor is het vaak moeilijk om traditionele praktijken, zoals het beheer van hakhout, weer nieuw leven in te blazen.

Een bijkomend probleem is dat traditionele land- en bosbeheer-technieken vaak niet beschreven zijn omdat deze zo gewoon waren dat auteurs het niet waard vonden om ze vast te leggen. In gevallen waar we wel een beschrijving hebben, is deze vaak negatief en worden traditionele praktijken afgedaan als 'primitief' en 'ouderwets' en soms zelf als domweg schadelijk of niet-economisch. Dit laatste argument werd in de negentiende eeuw vaak gebruikt om de nieuwe, op wetenschap gebaseerde bosbouw-

²² David J. Breeze, 'The great myth of Caledon. Scottish forestry', *Scottish Forestry* 46 (1992) 331-335; en Smout, *Nature contested*, 37-46.

praktijk in te voeren. Deze was immers verbonden met commerciële houtproductie en de introductie van monoculturen.²³

De teloorgang van het traditionele hakhoutbeheer en oude bosbeheertechnieken heeft tot twintig jaar geleden nauwelijks aandacht gekregen, in tegenstelling tot de geschiedenis van de moderne bosbouw die uitgebreid gedocumenteerd is. Bosbouwers zijn zeer actief geweest in het schrijven van geschiedenissen van hun professie. Aanvankelijk was dit niet om hun praktijken te verdedigen, maar om zichzelf een traditie te verschaffen. De moderne bosbouw was een breuk met het verleden, maar door hun eigen geschiedschrijving wisten bosbouwers zich te verbinden met de oude, traditionele bosbeheertraditie. Dit is echter grotendeels een misplaatst beeld. Er was wel degelijk sprake van een breuk met het verleden. Desondanks is er sinds de late negentiende eeuw vele malen opnieuw beschreven hoe de moderne wetenschappelijke bosbouw zich vanuit de traditie zou hebben ontwikkeld.

Een van de meest invloedrijke werken is Schlichs *Manual of forestry*, gepubliceerd in Oxford tussen 1889 en 1925.²⁴ Dit boek wordt nog steeds gebruikt als tekstboek en heeft sinds de eerste drukken gefungeerd als basis voor vele leerboeken. De *Manual* beschrijft hoe moderne wetenschappelijke bosbouw eerst tot ontwikkeling kwam in Duitsland en Frankrijk in de late achttiende eeuw en hoe deze kennis werd gekopieerd in andere delen van de wereld, met name in India. Hier zetten de Britse koloniale autoriteiten in 1854 een staatsbosbeheerorganisatie op, de *Indian Forestry Service*, die voor een groot deel door Duitse bosbouwers werd geleid. Deze introduceerden het in Duitsland ontwikkelde *Hochwald*-systeem, maar het werd spoedig duidelijk dat dit in het Indiase klimaat niet goed functioneerde. Het systeem moest daarom worden aangepast aan de lokale omstandigheden.²⁵

In diezelfde periode werden er een aantal Noord-Amerikaanse boomsoorten in Schotland geïntroduceerd, met name Sitka Spruce (*Picea sitchensis*) en Douglas Fir (*Pseudotsuga menziesii*), die de traditionele boomsoorten gebruikt op landgoederen en in landschapsparken aanvulden. Ook hier moesten de nieuwe boomsoorten aangepast worden aan de lokale

²³ Malcolm Dunn, 'Forestry in Scotland in the reign of her most gracious majesty queen Victoria', *Transactions of the Royal Scottish Aboricultural Society* 15 (1898) 109-129, aldaar 219; en Kornelis Jan W. Oosthoek, *An environmental history of state forestry in Scotland, 1919-1970* (proefschrift University of Stirling 2001) 27.

²⁴ William Schlich, *Manual of forestry* (Oxford 1889). Hierna volgden tot in 1925 vele herdrukken.

²⁵ Gregory A. Barton, *Empire forestry and the origins of environmentalism* (Cambridge 2002).

omstandigheden. Gestimuleerd door het enthousiasme van de grote landeigenaren voor bosbouw, ontwikkelden Schotse bosbouwers en houtmeesters een unieke kennis op het gebied van bosbouw.²⁶ Deze nieuwe, op wetenschappelijke methoden gebaseerde kennis ontwikkelde zich redelijk onafhankelijk van de Duitse traditie en spoedig werden bosbouwers en botanisten die opgeleid waren in Edinburgh naar India gestuurd. Daar vermengde hun kennis zich met de ideeën van de Duitse en continentale bosbouw met aanpassingen voor het Indiase klimaat waardoor er een typische Imperiale bosbouwtraditie ontstond. Deze traditie werd mee teruggebracht naar de Britse eilanden door bosbouwers die hun tijd in India hadden uitgediend.

Toen de Britse *Forestry Commission* in 1919 werd opgezet werden de gelederen gevuld met Schotten en de uit de koloniën terugkerende bosbouwers. Met deze kennis gewapend begonnen de werknemers van de *Forestry Commission* met het herbebossen van grote delen van de hooglanden in Noord-Engeland en Schotland. Het probleem was dat niemand ervaring had met het beplanten van deze natte gebieden. Het bleek noodzakelijk om een nieuwe bosbouwstrategie te ontwikkelen, gebaseerd op Schotse en Indiase kennis.²⁷ Hoe deze twee tradities precies samengingen om een Britse of zelfs Schotse bosbouwtraditie te vormen is het onderwerp van voortgaand onderzoek.

Het resultaat van het werk van de *Forestry Commission* is vandaag de dag zichtbaar in het landschap in de vorm van mono-culturele coniferen plantages. Dit heeft tot zeer negatieve en heftige reacties van natuurbeschermers geleid, maar ook tot vruchtbaar historisch onderzoek, dat tot doel heeft te begrijpen hoe en waarom deze bossen tot stand zijn gekomen. Dit onderzoek toont de eerder genoemde heroïsche activiteiten van de plantverzamelaars die nieuwe boomsoorten introduceerden, de eerste plantage-experimenten en de opzet van boomkwekerijen.²⁸ Sommige auteurs menen dat de uitkomst van deze experimenten heeft geleid tot de mono-culturele bosplantages bestaande uit Noord-Amerikaanse coniferen die men vandaag de dag in de Britse hooglanden aantreft. Bosbouwers worden hier beschuldigd van een blinde vlek voor de gevolgen van hun

²⁶ Syd House en Christopher Dingwell, 'A nation of planters. Introducing the new trees, 1650-1900' in: T.C. Smout, *People and woods in Scotland. A history* (Edinburgh 2003) 139-142.

²⁷ Oosthoek, *State forestry in Scotland*.

²⁸ Davies, *The Scottish forester*; en John D. Matthews, *Silvicultural Systems* (Oxford 1989).

werk voor het landschap en de natuur, met name de negatieve effecten voor lokale ecosystemen, maar ook voor landschapswaarden.²⁹

Het is zeer waarschijnlijk dat deze impressies zijn versterkt door de literatuur die de heroïsche verovering van de hooglanden als een triomf beschrijft. Recent onderzoek heeft echter aangetoond dat het niet zo simpel ligt en dat bosbouw niet domweg het gevolg is van een uit de hand gelopen rationalisatie die volgde op de Verlichting. Moderne plantagebossen verschenen meer dan een eeuw na de Verlichting in het landschap van de Britse Eilanden. Dat was niet alleen omdat de bosbouwers slechts oog hadden voor productiebossen, maar ook omdat de samenleving verlangde dat deze bossen geplant zouden worden om de nationale houtproductie op te voeren en zo de importkosten van hout te drukken. Daarnaast probeerde men ook een strategische hout reserve te creëren, waardoor een houttekort in geval van oorlog voorkomen zou moeten worden.³⁰

Conclusie

Het is gebleken dat de bosgeschiedenis van de Britse eilanden een vruchtbaar studiegebied is, dat reeds een aanzienlijke bijdrage heeft geleverd aan een beter beheer van oude bossen en aan hun bescherming. Dit is het resultaat van een grote verscheidenheid aan onderzoeksmethoden en disciplines die bij dit werk betrokken zijn, met name de historische, de ecologische, de bosbouw en de geografische. De bosgeschiedenis heeft ons een goed beeld verschaft van de relatie tussen bossen en de samenleving en hoe het landschap werd beheerd door de tijd heen. Het onderzoek leidt ook tot een herwaardering van oude beheermethoden, de zogenaamde ‘ancient woodlands’ en de dieren en planten die daar leven. Er is echter nog veel onderzoek nodig om van deze zaken een volledig beeld te krijgen. Het heeft onze voorouders eeuwen, mogelijk zelf millennia gekost om de beste beheermethoden te ontwikkelen en het zal ons zeker nog enige tijd vergen om al deze methoden te herontdekken en te begrijpen. Het is te simplistisch om de moderne bosbouw af te doen als schadelijk. Het onderzoek naar de ontwikkeling van de moderne bosbouw heeft ons geleerd dat deze is gestuurd door maatschappelijke en economische factoren en de natuurlijke omgeving van de Britse eilanden.

²⁹ J. Morton Boyd en F. Fraser Darling, *The highlands and islands* (Londen 1964) 163.

³⁰ Oosthoek, *State forestry in Scotland*, 87-88; en Sheail, *An environmental history*, 84.

In 1976 was de ecooloog Oliver Rackham zeer pessimistisch over de toekomst van de restanten van het semi-natuurlijke bos op de Britse eilanden.³¹ Gelukkig is er veel veranderd sinds die tijd en de bescherming van oude bossen wordt nu heel normaal gevonden, waardoor de toekomst van deze bossen er zonnig uitziet. Hetzelfde geldt voor het historisch onderzoek naar bossen dat zo belangrijk is geweest in de restauratie en bescherming van het semi-natuurlijk bos. Dit schijnbaar kleine onderzoeksgebied heeft ons een beter inzicht verschaft in het rijke erfgoed aan bossen in het Verenigd Koninkrijk en andere delen van Europa.

³¹ Rackham, *Trees and woodland*, 179-181.